

KS. ANDRZEJ TOMALAK

**ROZUMIENIE PRYMATU PIOTROWEGO
W TEOLOGII KATOLICKIEJ I PRAWOSŁAWNEJ**
Zarys sytuacji

„Na obecnym etapie życia Kościoła kwestia prymatu Piotra i jego Następców ma szczególne znaczenie, także ekumeniczne. Podkreślał to często Jan Paweł II, zwłaszcza w encyklice *Ut unum sint*, gdzie zwraca się ze szczególnym wezwaniem do pasterzy i teologów, aby szukali «takiej formy sprawowania prymatu, która nie odrzucając bynajmniej istotnych elementów tej misji, byłaby otwarta na nową sytuację» [UUS, n. 95]¹. Tymi słowami kard. Joseph Ratzinger, ówczesny prefekt Kongregacji Nauki Wiary, i abp Tarcisio Bertone, niegdysiejszy sekretarz Kongregacji, rozpoczęli tekst dokumentu zawierającego refleksje powstałe na bazie sympozjum, które odbywało się w Watykanie w dniach 2–4 grudnia 1996 r., a poświęcone było prymatowi Następcy Piotra.

Choć w teologii katolickiej i prawosławnej nie brakuje zbieżności, a niektóre rozbieżności udało się wyjaśnić na drodze dialogu ekumenicznego, jednym z głównych punktów spornych pozostaje wciąż rozumienie urzędu papieża. Autor niniejszego opracowania postawił sobie za cel ukazanie rozumienia prymatu Piotra przez Kościół katolicki oraz prawosławny. Mówiąc inaczej, chodzi o próbę odpowiedzi na pytanie: czy obecne pojmowanie urzędu papieża jest pomocą, czy przeszkodą w pełnym zjednoczeniu Kościołów Wschodu i Zachodu?

KS. ANDRZEJ TOMALAK – dr teologii na Uniwersytecie Leopolda Franciszka w Innsbrucku, sekretarz Biskupa Włocławskiego Wiesława Meringa i wykładowca ekumenizmu w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku.

¹ *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła. Uwagi Kongregacji Nauki Wiary* (p. 1), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19981031_primato-successore-pietro_pl.html [2.11.2018].

Z całą pewnością faktem jest, że nie tylko chrześcijanie różnych konfesji, ale też wyznawcy innych religii traktują papieża z należnym szacunkiem. Wystarczy tu wspomnieć choćby pielgrzymki czy liczne spotkania z przedstawicielami niechrześcijańskich wspólnot religijnych bądź głowami państw, w których katolicy (czy wręcz chrześcijanie) stanowią znikomy procent ludności. Co więcej, zarówno katolicy jak i prawosławni są zdania, że papież odgrywa wielką rolę, jeśli chodzi o zjednoczenie podzielonego Kościoła, jednak co do natury oraz sposobu wykonywania jego urzędu już nie ma takiej jednomyślności. Samo bowiem rozumienie „prymatu” jest zupełnie inne w teologii prawosławnej i katolickiej. Co więcej, nawet teksty biblijne mówiące o ustanowieniu prymatu Piotrowego są odmiennie interpretowane przez Zachód i Wschód. Ten ostatni rozumie prymat papieski jedynie jako honorowe pierwszeństwo (papież byłby więc *primus inter pares*), podczas gdy Kościół katolicki widzi w Biskupie Rzymu Wikariusza Chrystusa, który w Jego imieniu sprawuje władzę, także w zakresie prawnym, nad całym Kościołem katolickim.

1. Prymat Piotra w ujęciu katolickim

Jak zostało zasygnalizowane, Kościół katolicki wiąże z pojęciem „prymatu” najwyższą władzę w Kościele, której podmiotem jest każdy Biskup Rzymu, jako Następca św. Piotra². Warto zauważyć, że do czasu Soboru Watykańskiego I doktryna prymatu Piotrowego nie była dokładnie wyłożona i sprecyzowana. Ponadto, w historii ów przymiot papieża wykorzystywano niekiedy do władzy świeckiej. Pojęcie prymatu konkretyzowało się i krystalizowało w ciągu wieków jako odpowiedź na konkretne spory między podzielonymi chrześcijanami. W dzisiejszej teologii prymat rozumiany jest w następujący sposób: papież jest zastępcą Chrystusa na ziemi („Wikariuszem Chrystusa”); nie jest „wiecznym Piotrem” czy drugim Piotrem, lecz następcą Piotra, tym, który choć różni się od „księcia Apostołów”, jednak w pełni kontynuuje jego dzieło przewodzenia na ziemi Chrystusowemu Kościołowi³.

Prawdę – czy może raczej – realizację wykonywania prymatu bardzo wyraźnie ukazują Dzieje Apostolskie, gdzie Piotra widzimy zawsze w otoczeniu jedenastu Apostołów (por. Dz 2, 14). On też jako pierwszy zabiera

² Por. P. Landau, *Kirchenverfassungen*, w: *Theologische Realenzyklopädie*, red. H.R. Balz, t. 18, Berlin – New York 1989, s. 127.

³ Por. KK, n. 15, 18, 20, 22, 23, 24, 25; DE, n. 2; DB, n. 2; DM, n. 5.

głos lub przemawia w imieniu całej wspólnoty (por. Dz 2, 14–36; 3, 12–26). Te sytuacje są więc wyraźnym potwierdzeniem, że Piotr był traktowany jako najważniejszy, pierwszy reprezentant całej wspólnoty apostoelskiej.

Słowa potwierdzające pierwszeństwo Piotra wobec pozostałych Apostołów znajdujemy też w Liście św. Pawła Apostoła do Koryntian: „Chrystus umarł – zgodnie z Pismem – za nasze grzechy, że został pogrzebany, że zmartwychwstał trzeciego dnia, zgodnie z Pismem: i że ukazał się Kefasowi, a potem Dwunastu” (1Kor 15, 3b–5)⁴.

O osobie i misji Piotra mówi także Ewangelia, ukazując go jako ucznia należącego do najbliższego grona Jezusa. Wraz z Janem i Jakubem, synami Zebedeusza, Piotr jest świadkiem przemienienia Pańskiego na górze Tabor (Mk 9, 2–8; Mt 17, 1–8; Łk 9, 28–36), modlitwy Pana Jezusa w ogrodzie oliwnym (Mk 14, 32–42; Mt 26, 36–46; Łk 22, 39–46), wskrzeszenia córki Jaira (Mk 5, 35–43). Często też Ewangelisti, mówiąc o uczniach Jezusa, imię Piotra wymieniają na pierwszym miejscu (zob. Mt 10, 2–4; Mk 3, 13–19; Łk 6, 12–16). Zwraca na to uwagę kard. Józef Ratzinger, dodając, że ów fakt, iż Piotr w Ewangelii według św. Mateusza został umieszczony na pierwszym miejscu, z czasem przyjęto jako podstawę pojęcia prymatu, jako synonimu szczególnego posłannictwa „Rybaka z Betsaidy”⁵.

Ewangelisti ukazują też Piotra jako kogoś, kto przemawia w imieniu wszystkich Apostołów. Jednym z najbardziej znanych jego wystąpień jest wyznanie, które złożył Jezusowi pod Cezareą Filipową (por. Mt 16, 15–16; Mk 8, 27–30; Łk 9, 18–21)⁶. Wymowna jest też odpowiedź Jezusa na słowa Apostoła: „Otóż i Ja tobie powiadam: «Ty jesteś Piotr [czyli Skala], i na tej Skale zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne go nie przemogą. I tobie dam klucze królestwa niebieskiego; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążesz na ziemi, będzie rozwiązane w niebie»” (Mt 16, 18–19). Znaczący jest również fakt, że podczas rozmowy Jezus zmienia dotychczasowe imię Szymon – na Piotr. W Piśmie Świętym zmiana imienia oznacza, że Bóg wyznacza człowiekowi nowe

⁴ Por. R. Radlbeck-Ossmann, *Vom Papstamt zum Petrusdienst. Zur Neufassung eines Ursprungstreuen und zukunftsfähigen Dienstes an der Einheit der Kirche*, Paderborn 2005, s. 72–74; P.W. Scheele, *Zu den Spannungen zwischen Lehraussagen über den Primat und tatsächlicher Primatsausübung in der römisch-katholischen Kirche*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, red. A. Stirnemann, G. Wilflinger, Innsbruck – Wien 2000, s. 267 (*Pro Oriente*, t. 24).

⁵ Zob. J. Ratzinger, *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, T. 1, Freiburg – Basel – Wien 2010, s. 619–620.

⁶ Rozumienie wydarzeń spod Cezarei Filipowej przez prawosławie zostanie szerzej omówione w dalszej części niniejszego artykułu.

zadanie. Piotr ma być skałą, kamieniem węgielnym, na którym zostanie zbudowany Chrystusowy Kościół. Symbol kluczy wskazuje natomiast na przekazanie Piotrowi roli zwierzchnika, przewodnika we wspólnocie Kościoła. Jego władza posiada „Boski autorytet”. Władza „wiązań” i „rozwiązania” oznacza, że „działania i orzeczenia [Piotra] posiadają moc i ważność”, na równi z Bożymi⁷.

Prawdę tę potwierdzają także Ojcowie Kościoła. Wystarczy wspomnieć św. Hilarego z Poitiers, który w nawiązaniu do wspomnianego wyżej tekstu Mateuszowej Ewangelii mówi, że nauczanie Piotra powinno być fundamentem Kościoła, gdyż „moce piekła” są wobec niego bezsilne. Oznacza to, że jego nauka jest bezbłędna⁸. W podobnym tonie wypowiada się św. Ireneusz, dodając, że wszystkie Kościoły muszą pozostać w łączności z Kościołem rzymskokatolickim, ponieważ on zachował prawdziwą naukę Apostołów⁹.

Omawiany fragment Ewangelii jest też punktem wyjścia dla nauki o prymacie Piotrowym podawanym przez Nauczycielski Urząd Kościoła, który podkreśla, że ów prymat nie był przynależny do Piotra personalnie, ale pozostał istotnym elementem urzędu Piotrowego, który sprawowany jest przez każdorazowego Biskupa Rzymu¹⁰. To wszystko znalazło swój wyraz w wypowiedziach Soboru Watykańskiego I, który w Konstytucji dogmatycznej o Kościele Chrystusowym *Pastor aeternus* (PAe) z 18 lipca 1870 r. ogłosił dogmat o nieomyślności papieża. W punkcie 36 tegoż do-

⁷ Por. R. Schnackenburg, *Die Stellung des Petrus zu anderen Aposteln*, w: *Konziliarität und Kollegialität*, Innsbruck – Wien – München 1975, s. 119 (*Pro Oriente*, t. 1); Ratzinger, *Kirche – Zeichen unter den Völkern*, s. 620–622; H. Knoche, *Petrusbekenntnis, Felsenwort und Schlüsselamt im ökumenischen Gespräch. Neue exegetische Überlegungen zu Mt 16,13–20*, „Nachrichten Agentur – Ökumenische Information” [KNA-ÖKI], 2002, nr 40(1 X), s. 1–3; B. Müller, *Petrusamt und Ökumene. Primat als Dienst an der Einheit Nichtkatholiken nahe bringen*, KNA-ÖKI, 2007, nr 17(24 IV), s. 8–9; K. Schatz, *Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*, Würzburg 1990, s. 44–45; E. Gräßer, *Neutestamentliche Grundlagen des Papsttums?*, w: *Papsttum als ökumenische Frage*, red. Arbeitsgemeinschaft ökumenischer Universitätsinstitute, München – Mainz 1979, s. 39–43; W. Klausnitzer, *Der Primat des Bischofs von Rom. Entwicklung – Dogma – Ökumenische Zukunft*, Breisgau 2004, s. 99–106; zob. także: A. Casaroli, *Rumänische Katholiken unerschütterlich treu zum Stuhle Petri*, [homilia podczas święceń biskupich John Bukovski, nuncjusza apostolskiego w Rumunii], „L’Osservatore Romano”. Wochenausgabe in Deutscher Sprache [OsRomD], 1990, 46(16 XI), s. 7.

⁸ Por. Hilary z Poitiers, *De Trinitate*, l. 6. n. 37 et sqq.

⁹ Por. Ireneusz z Lyonu, *Adversus haereses*, l. 3. c. 3. n. 2.

¹⁰ Zob. H.M. Biedermann, *Eine Ökumenische Begegnung. Vierte altorientalisch-katholische Konsultation in Wien*, „Ostkirchliche Studien” [Ost. Stud.], 27(1978), s. 314–316; M. Rusecki, *Wiarygodność chrześcijaństwa*, t. 1: *Z teorii teologii fundamentalnej*, Lublin 1994, s. 224.

kumentu czytamy: „gdy Biskup Rzymu przemawia *ex cathedra*, to znaczy, gdy wykonując urząd pasterza i nauczyciela wszystkich chrześcijan, na mocy swego najwyższego apostołskiego autorytetu określa naukę dotyczącą wiary lub moralności obowiązującą cały Kościół, dzięki opiece Bożej obiecanej mu w [osobie] św. Piotra, wyróżnia się tą nieomylnością, w jaką boski Zbawiciel zechciał wyposażyć swój Kościół dla definiowania nauki wiary lub moralności” (PAe, n. 36; DS, n. 3073).

W tym miejscu należy przypomnieć, że dogmat o nieomylności papieża ściśle powiązany jest z dogmatem o papieskim prymacie. W tej samej konstytucji, w punkcie 10, czytamy: „Gdyby zatem ktoś mówił, że św. Piotr Apostoł nie został przez Chrystusa Pana ustanowiony księciem wszystkich Apostołów ani widzialną głową całego Kościoła walczącego, albo że otrzymał tylko prymat honorowy, a nie prawdziwy i właściwy prymat jurysdykcji wprost i bezpośrednio od Pana naszego Jezusa Chrystusa – niech będzie wyklęty” (PAe, n. 10; DS, n. 3055). Ten sam dokument stwierdza także wprost: „Gdyby zatem ktoś mówił, że nie wskutek ustanowienia samego Chrystusa Pana, a więc nie na mocy prawa Bożego, św. Piotr na zawsze ma następców w prymacie nad całym Kościołem, albo że Biskup Rzymu nie jest następcą św. Piotra w tym prymacie – niech będzie wyklęty” (PAe, n. 15; DS, n. 3055)¹¹.

Oczywiście myliłby się ten, kto by twierdził, że Następca św. Piotra posiada w Kościele niczym nieograniczoną władzę, analogiczną do zwierzchników politycznych. Mówi o tym cytowany na wstępie dokument Kongregacji Nauki Wiary odnośnie do prymatu Następcy Piotra: „prymat różni się swoją istotą i sposobem sprawowania od form rządzenia istnie-

¹¹ Por. S. Hell, *Annäherungen zwischen römisch-katholischer Kirche und der Orthodoxie*, „Christliche Osten” [Chr. Ost.], 63(2008), 2, s. 122–123; tenże, *Primat – nach wie vor Stolperstein im ökumenischen Dialog? Annäherungen zwischen römisch-katholischer Kirche und der Orthodoxie*, KNA-ÖKI, 2008, nr 12–13(18 III), s. 4–5; Klausnitzer, *Der Primat des Bischofs von Rom*, s. 406; W. Kasper, *Das Petrusamt als Dienst der Einheit. Die Lehre des I. und II. Vatikanischen Konzils und die gegenwärtige Diskussion*, w: *Das Papstamt – Dienst oder Hindernis für die Ökumene?*, red. V. von Aristi [u. and.], Regensburg 1985, s. 114–123; J. Oeldemann, *Katholisch, aber nicht Römisch. Die Rolle der Kirchen östlicher Riten innerhalb der Katholischen Kirche und ihre Bedeutung für die Ökumene*, Ost. Stud., 57(2008), s. 72; J. Beumer, *Der Primat des Papstes und die Union mit den Kirchen des Ostens im Blickfeld des Ersten Vatikanischen Konzils*, Ost. Stud., 19(1970), s. 183; V.C. Samuel, *Das Erste Vatikanische Konzil aus der Sicht der altorientalischen Kirchen*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, s. 165–168; G. Greshake, *Die Tragweite der Entscheidung des I. Vatikanischen Konzils über den Primat des Papstes*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, s. 195–208; A. Keshishian, *Das Erste Vatikanische Konzil aus der Sicht der altorientalischen Kirchen. Mit besonderer Berücksichtigung des Primates und der Unfehlbarkeit*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, s. 176–182.

jących w ludzkich społecznościach¹²: nie jest to urząd koordynujący ani kierowniczy, nie można go sprowadzić do prymatu honorowego ani też pojmować jako monarchii typu politycznego¹³. Działania i wypowiedzi papieża ogranicza Boże Objawienie, Tradycja, sakramenty, kościelne konstytucje i prawo, którego poręczycielem jest sam Bóg¹⁴.

Echa tych wypowiedzi pobrzmiewają również u Wolfganga Klausnitzera¹⁵, który wskazuje, że realizacja prymatu Piotrowego podlega następującym warunkom i wymaganiom: 1) ze względu na osobę: odnosi się on do papieża jako następcy św. Piotra, który „wykonuje urząd pasterza i nauczyciela wszystkich chrześcijan, na mocy swego najwyższego apostolskiego autorytetu”; 2) ze względu na akty wykonywanej władzy, tzn. wszystkie wypowiedzi papieża, aby mogły mieścić się w granicach definicji podanej przez konstytucję, muszą być wygłoszone *ex cathedra*, czyli w sposób czytelny i wyraźny, potwierdzone mocą autorytetu papieża, jako następcy św. Piotra; 3) ze względu na przedmiot, treść, to znaczy dogmat o nieomyślności papieża ogranicza się jedynie do prawd wiary; 4) dotyczy Kościoła; to znaczy, że prawdy zdefiniowane przez papieża z zachowaniem wyżej wspomnianych warunków dotyczą całego Kościoła; 5) w oparciu o Objawienie, tzn., że Duch Święty działa przede wszystkim nie jako forma inspiracji w nauczaniu papieża, ale jako „pomoc i oparcie do zachowania oraz wiernego przekazywania i wyjaśniania” wiary¹⁶.

Sobór Watykański I widzi też w Biskupie Rzymu „widzialny fundament” jedności Kościoła. Podobnie jak Apostoł Piotr był znakiem jedności

¹² Por. UUS, n. 94.

¹³ *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła* (p. 7).

¹⁴ Por. K. Schatz, *Ultramontanismus, Bellum iustum und Kriegsdienstverweigerung*, t. 20, Stuttgart 1994, s. 23; tenże, *Der päpstliche Primat: seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*, Würzburg 1990, s. 125–128; tenże, *Allgemeine Konzilien – Brennpunkte der Kirchengeschichte*, Paderborn, 2008, s. 286–288; G. O’Collins, E. Farrugia, *Zwięzły słownik teologiczny*, Kraków 1993, s. 281.

¹⁵ Ks. prof. dr hab. Wolfgang Klausnitzer (ur. 1950 r.), wykładowca teologii fundamentalnej i ekumenicznej na wydziałach teologicznych w Bambergu i Würzburgu (Niemcy) oraz w Wyższej Szkole Filozoficzno-Teologicznej Benedykta XVI w Heiligenkreuz (Austria). Jest też referentem ekumenizmu archidiecezji Bamberg.

¹⁶ Por. Klausnitzer, *Der Primat des Bischofs von Rom. Entwicklung – Dogma – Ökumenische Zukunft*, s. 414–416; L.O. Lumma, *Die Unfehlbarkeit des Papstes. Eine Interpretation des Petrusdienstes auf der Grundlage des Fundamentaltheologen*, Chr. Ost., 65(2010), 3–4, s. 159–160; K. Schatz, *Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*, Würzburg 1990, s. 197–199; S. Bulgakow, *Die Orthodoxie. Die Lehre der orthodoxen Kirche*, Trier 1996, s. 94–96.

rodzącego się Kościoła, tak dziś podobnym znakiem jest papież. Prawda ta została zawarta już we wprowadzeniu do konstytucji *Pastor aeternus*, w którym czytamy: „Aby zaś episkopat był jeden i niepodzielny oraz aby cała rzesza wiernych mogła być zachowana w jedności wiary i w komunii przez związanych ze sobą nawzajem kapłanów, stawiając św. Piotra na czele pozostałych Apostołów, ustanowił w nim trwałą zasadę i widzialny fundament tej dwojakiej jedności. Na jego «męstwie miała być zbudowana wieczna świątynia, a z wytrwałości jego wiary miała się wznosić do nieba wielka godność Kościoła»” (PAe, n. 3). Papież jest zatem gwarantem jedności biskupów, a w następstwie tego – wszystkich wierzących w Chrystusa¹⁷. Dlatego właśnie wysiłek i służba na rzecz jedności jest jednym z głównych zadań Następcy Piotra.

Naukę tę podejmuje Sobór Watykański II, który w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* stwierdza: „Obecny Sobór święty, idąc w ślady pierwszego Soboru Watykańskiego, zgodnie z nim poucza i oświadcza, że Jezus Chrystus, Pasterz wiekuisty, założył Kościół, posławszy Apostołów, tak jak sam został posłany przez Ojca (por. J 20, 21), chciał też, aby ich następcy, mianowicie biskupi, byli w Kościele Jego pasterzami aż do skończenia świata. Żeby zaś episkopat był jedyny i niepodzielny, postawił nad innymi Apostołami świętego Piotra i w nim ustanowił trwałą i widzialną zasadę i fundament jedności i wspólnoty (*communio*). Tę naukę o ustanowieniu, wiecznej trwałości, znaczeniu i naturze świętego prymatu Biskupa Rzymskiego i o jego nieomylnym urzędzie nauczycielskim Sobór święty na nowo wszystkim wiernym do wierzenia podaje” (KK, n. 18). Natomiast w punkcie 23 czytamy: „Biskup Rzymski, jako następca Piotra, jest trwałym i widzialnym źródłem i fundamentem jedności zarówno biskupów, jak rzeszy wiernych. Poszczególne zaś biskupi są widzialnym źródłem i fundamentem jedności w swoich partykularnych Kościołach, uformowanych na wzór Kościoła powszechnego, w którym istnieje i z których się składa jeden i jedyny Kościół katolicki. Toteż poszczególni biskupi reprezentują każdy swój Kościół, wszyscy zaś razem z papieżem cały Kościół, złączeni więzią pokoju, miłości i jedności” (KK, n. 23). Idąc więc porządkiem wstępującym, proboszcz jest znakiem jedności swojej parafii, prezbiterzy wraz

¹⁷ Por. A. Rauch, P. Imhof, *Das Dienstamt in der Kirche. Primat – Patriarchat – Papstamt*, St. Ottilien 1991, s. 68–69; Klausnitzer, *Der Primat des Bischofs von Rom*, s. 404; M. Hengel, *Der unterschätzte Petrus*, Tübingen 2007, s. 112; zob. także: H. Fries, „Damit die Welt glaube”. *Gefährdung – Ermutigung – Erneuerung*, Frankfurt a.M. 1987, s. 243.

z biskupem ukazują obraz jedności Kościoła lokalnego na poziomie diecezji, a wszyscy biskupi skupieni wokół papieża tworzą jeden Kościół powszechny, którego widzialną głową i kamieniem węgielnym – a tym samym znakiem i symbolem jedności – jest Biskup Rzymu¹⁸.

Jego znaczenie i rolę wyjaśnia św. Jan Paweł II w encyklice *Ut unum sint*, gdzie stwierdza wprost: „Biskup Rzymu jest Biskupem Kościoła, który nosi zamię męczeństwa Piotra i Pawła: «Za sprawą tajemniczego planu Opatrzności [Piotr], idąc śladem Jezusa, kończy swą drogę właśnie tu, w Rzymie, tu także składa ów najwyższy dowód miłości i wierności. Również Paweł, Apostoł Narodów, właśnie w Rzymie składa swe najwyższe świadectwo. I tak, Kościół Rzymu staje się Kościołem Piotra i Pawła»” (UUS, n. 90).

Nawiązując zaś do wypowiedzi Soboru Watykańskiego I i Soboru Watykańskiego II, Jan Paweł II mówi: „Biskup Rzymu ma zabezpieczać komunie wszystkich Kościołów. Z tego tytułu jest pierwszym pośród sług jedności. Prymat ten sprawuje na różnych płaszczyznach, czuwając nad głoszeniem słowa, nad sprawowaniem sakramentów i liturgii, nad misją, nad dyscypliną i życiem chrześcijańskim. To Następca św. Piotra ma przypominać o nakazach wynikających ze wspólnego dobra Kościoła, gdyby ktoś doznawał pokusy, by o nich zapomnieć w imię własnych interesów. To on ma obowiązek przestrzegać i budzić czujność, a czasem orzekać, że ta czy inna szerząca się opinia jest nie do pogodzenia z jednością wiary. Gdy wymagają tego okoliczności, przemawia w imieniu wszystkich Pasterzy będących w komunii z nim. Może też – pod ściśle określonymi warunkami, sformułowanymi przez Sobór Watykański I – orzec *ex cathedra*, że dana doktryna należy do depozytu wiary. Dając w ten sposób świadectwo prawdzie, służy jedności” (UUS, n. 94). „To co dotyczy jedności wszystkich chrześcijańskich wspólnot, wchodzi oczywiście w zakres spraw objętych posługą prymatu” (UUS, n. 95) – konkluduje swoją myśl Jan Paweł II.

W tym miejscu warto przytoczyć raz jeszcze słowa cytowanego już dokumentu Kongregacji Nauki Wiary, gdzie wskazane zostały cechy cha-

¹⁸ Por. S. Hell, *Das Papstamt aus ökumenischer Sicht. Dienst globaler Einheit?*, w: *Papstamt: Hoffnung, Chance, Argernis. Ökumenische Diskussion in einer globaleren Welt*, red. S. Hell, L. Lies, Innsbruck – Wien 2000, s. 200; Kasper, *Das Petrusamt als Dienst der Einheit*, s. 124–135; Klausnitzer, *Der Primat des Bischofs von Rom*, s. 404; Oeldemann, *Katholisch, aber nicht Römisch*, s. 250; Rauch, *Orthodoxe Ekklesiologie in der Auseinandersetzungen mit dem Papsttum*, s. 326–327; A. Kallis, *Papsttum und Orthodoxie. Der Papst und Kircheneinheit aus orthodoxer Sicht*, „Ökumenische Rundschau”, 30(1981), s. 41.

rakterystyczne sprawowania prymatu. Według autorów dokumentu prymat powinien być rozumiany w świetle dwóch podstawowych przesłanek, którymi są: „jedność Episkopatu i biskupi charakter samego prymatu”¹⁹, przy czym podkreślone zostało, że „wraz z funkcją nauczycielską prymatu misja Następcy Piotra, pełniona w całym Kościele, obejmuje władzę sprawowania rządów kościelnych poprzez akty, które są niezbędne lub wskazane dla umocnienia lub obrony jedności wiary i komunii: należy do nich zaliczyć – na przykład – zlecenie wyświęcenia nowych biskupów, przyjęcie od nich wyznania wiary katolickiej, dopomaganie wszystkim w wytrwaniu w wyznawanej wierze”²⁰.

Roli papieża jako widzialnego znaku jedności dotyka także Hans-Joachim Schulz²¹. W swoim artykule *Die Entwicklung der kirchlichen Regionalstrukturen im Spiegel der ältesten Bischofsweiheordnungen* zwraca uwagę, że „urząd jedności”, choć nie wywodzi się ze struktur sakramentalnych Kościoła, to jednak znajduje swój pierwotny wyraz w kolegalności obrzędu święceń i eucharystycznych koncelebrach²².

Na zakończenie tej części konieczne wydaje się jeszcze przywołanie obrazu papieżstwa, który wyłania się z homilii Jana Pawła II wygłoszonej w święto katedry św. Piotra w 2000 r. Ukazując Księcia Apostołów jako prawdziwego człowieka, który też podlegał ludzkim słabościom i popełniał grzechy, papież Polak mówił: „doświadczenie ludzkiej słabości [...] kazało mu zapomnieć o tym, co tak stanowczo przyrzekł Chrystusowi, i zaprzecić się swojego Pana. Mimo jego grzechu i ograniczeń, Chrystus wybrał go i powołał do niezwykle wzniosłej misji: Piotr miał się stać fundamentem widzialnej jedności Kościoła i utwierdzać w wierze swoich braci”²³.

¹⁹ *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, p. 8.

²⁰ Tamże, p. 10.

²¹ Ks. prof. dr hab. Hans-Joachim Schulz (ur. 1932), były kierownik katedry historii i teologii chrześcijańskiego wschodu na Uniwersytecie w Würzburgu.

²² Por. H.-J. Schulz, *Die Entwicklung der kirchlichen Regionalstrukturen im Spiegel der ältesten Bischofsweiheordnungen*, w: *Das Dienstamt der Einheit in der Kirche. Primat – Patriarchat – Papsttum*, red. A. Rauch, P. Imhof, St. Ottilien 1991, s. 104; F.R. Gahbauer, *Die Regensburger Ökumenischen Symposien und der nachkonziliare ost-westliche Dialog*, Paderborn 1995, s. 305.

²³ Jan Paweł II, *Homilia na święto katedry św. Piotra (22 II 2000)*, *Współpracujecie z Następcą Piotra*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/jubil_kurii_22022000.html [2.11.2018]; por. *Ansprache von Johannes Paul II. an die österreichischen Bischöfe beim Ad-limina-Besuch, Petrus- und Bischofsamt stehen im Dienst der Einheit*, OsRomD, 1987, 26(26 VI), s. 9; O. Cullman, *Einheit durch Vielfalt. Grundlegung und Beitrag zur Diskussion über die Möglichkeiten ihrer Verwirklichung*, Tübingen 1986, s. 80–81; zob. także: E.Ch. Suttner, *Eins sein in Vielfalt – ein Grundgesetz der Ekklesiologie*, Chr. Ost., 60(2005), 2, s. 88–90.

Tych kilka myśli pozwala zobaczyć, że prymat Piotrowy w nauczaniu katolickim ma wyjątkowe znaczenie. Papież jest zastępcą Chrystusa na ziemi i następcą św. Piotra, jest nieomylny w sprawach wiary, a jednocześnie postrzegany jako widzialny fundament i znak jedności Kościoła; posiada też władzę mianowania biskupów w całym Kościele katolickim. Takie pojmowanie papieskiego prymatu jest dla prawosławia nie do przyjęcia. W ich rozumieniu papieżowi przysługuje jedynie prymat honorowy²⁴, którego idea zostanie szerzej ukazana w drugiej części niniejszego artykułu.

2. Prymat w ujęciu prawosławnym

Kościół prawosławny rozumie urząd papieża, szczególnie w kwestii prymatu, zupełnie inaczej niż katolicy. Poczynając od pierwszych rys i pęknięć, poprzez rok 1054 oraz kolejne lata coraz bardziej uwidaczniały się napięcia i różnice pomiędzy Wschodem i Zachodem dotyczące rozumienia urzędu następcy św. Piotra. Szczególnie wypowiedzi Soboru Watykańskiego I – a przede wszystkim dogmat o nieomylności papieża – doprowadziły do powstania w kwestii prymatu – dystansu praktycznie niemożliwego do pokonania. W tej części artykułu zostanie ukazany zarys stanowiska prawosławia, które także opiera się na fragmencie Ewangelii według św. Mateusza (16, 17–19). I tu od razu trzeba powiedzieć, że chrześcijanie Kościołów wschodnich rozumieją wydarzenia spod Cezarei Filipowej zupełnie inaczej niż katolicy. W ich komentarzach znajdujemy często wypowiedzi, że na pytanie Jezusa skierowane do Apostołów: „A wy za kogo Mnie uważacie?” (Mt 16, 15), Piotr odpowiedział nie w swoim własnym imieniu, ale całego kolegium: „Ty jesteś Mesjasz, Syn Boga żywego” (Mt 16, 16)²⁵. Takie stanowisko zajmuje choćby Teofilakt z Ochrydy²⁶, który w swoim komentarzu do wyznania św. Piotra pisze: „Piotr uprzedza innych i wyznaje”²⁷. Również

²⁴ Por. F.R. Gahbauer, *Die Ostkirchen – Einheit und Vielfalt in der Kirche*, Chr. Ost., 50(1995), 3, s. 130; N. Thon, *Einheit in der Vielfalt – Die Kirche in der Sicht der heutigen Ekklesiologie*, Chr. Ost., 38(1983), 3–4, s. 87.

²⁵ Por. *Tolkowaja Biblija ili komentarij na wsie knigi Sw. Pisanija Wietchago i Nowogo Zawieta*, t. 8, Stockholm 1987, s. 278; J. Teofiluk, *Prymat biskupa Rzymu z perspektywy Kościoła prawosławnego*, <https://docplayer.pl/12541408-Ks-jerzy-tofiluk-prymat-biskuparzymu-z-perspektywy-kosciola-prawoslawnego.html> [3.11.2018].

²⁶ Teofilakt z Ochrydy (1050 lub 1060 – 1107) – bizantyński biskup prawosławny, arcybiskup ochrydzki (Bułgaria); święty prawosławny.

²⁷ *Błagowiestnik ili tolkowanije Błażennago Fieofilakta, archijepiskopa Bołgarskogo na Swiatoje Jewangielije*, t. 1, Moskwa 1993, s. 152, cyt. za: Teofiluk, *Prymat biskupa Rzymu z perspektywy Kościoła prawosławnego*.

św. Ambroży w swoim komentarzu do Ewangelii według św. Łukasza pisze, że Piotr wyprzedził swoją odpowiedzią pozostałych Apostołów, mówiąc: „Za Mesjasza Bożego” (Łk 9, 20)²⁸. Potwierdzeniem tego, że odpowiedź Piotra może być rozumiana jako wypowiedź w imieniu wszystkich Apostołów, możemy znaleźć też u Siergieja Bułgakowa²⁹. Powołuje się on na analogiczny tekst w Ewangelii św. Marka, gdzie Jezus daje Apostołom nakaz, aby nie mówili nikomu, że On jest Mesjaszem³⁰.

To wszystko pozwala stwierdzić, że prawosławie nie odrzuca prymatu Piotra jako takiego. W jego rozumieniu możliwe jest przyjęcie jedynie prymatu honorowego, odrzucając prymat jurydyczny, który na drodze sukcesji przekazywany byłby po dzień dzisiejszy. Chrześcijański Wschód wskazuje przy tym, że nie ma żadnych dowodów na Boskie pochodzenie papieskiego prymatu³¹. Teologia prawosławna uznaje wprawdzie, że Piotr zajmował poczesne miejsce w gronie Apostołów, jednak nie postrzegano w jego osobie prymatu w rozumieniu Zachodu. Co więcej prawosławie przypomina, że we wspólnocie jerozolimskiej rodzącego się Kościoła pierwsze miejsce zajmował Apostoł Jakub, dodając, że gdy Piotr opuścił Jerozolimę, jego działalność nie była związana z żadnym konkretnym miejscem. Dlatego – według prawosławia – nie można twierdzić, że najważniejszym miejscem dla Kościoła był Rzym. Rzym bowiem dopiero w późniejszym okresie zyskał swoje znaczenie jako miasto, w którym umarli Piotr i Paweł oraz ze względu na fakt, że był on stolicą Cesarstwa Rzymskiego. To właśnie spowodowało, że Rzym zyskał swój prestiż i pierwszeństwo, jednak był to jedynie prymat honorowy. Prawosławna teologia czyni zarzut wobec Kościoła katolickiego, że oddalił się od pierwotnej idei prymatu. Zamiast pierwszeństwa w trosce o całą wspólnotę chrześcijańską i posługę na rzecz

²⁸ Por. Ambroży z Mediolanu, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, tłum. W. Szołdarski, Warszawa 1977, s. 245.

²⁹ Siergiej Nikołajewicz Bułgakow (1871–1944) – myśliciel prawosławny uznawany za jednego z najwybitniejszych teologów rosyjskich XX wieku; działał na rzecz dialogu ekumenicznego z katolicyzmem.

³⁰ Por. S. Bułgakow, *Swjatyje Pietr i Ioanna*, Paris 1926, s. 11–12.

³¹ Por. tenże, *Die Orthodoxie*, s. 146–147; T. Nikolaou, *Die Katholizität der Kirche. Eine Demonstration der Kircheneinheit aus orthodoxer Sicht*, KNA-ÖKI, 2006, nr 29(19 VI), s. 9; Augustinos, Metropolit von Deutschland, „*Große Kirche Jesu Christi*”. *Das Ökumenische Patriarchat von Konstantinopel*, KNA-ÖKI, 2003, nr 37(16 IX), s. 11; K. Kupiec, *Postannictwo Piotrowe w świetle dialogu ekumenicznego za pontyfikatu Pawła VI*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 15(1997), s. 158–159; W. Hryniewicz, *Prymat papieski w świetle współczesnej teologii prawosławnej*, ZN KUL, 16(1973), nr 1, s. 66; F. Jocwig, *Papst Paul VI. und die Kirche des Ostens*, Chr. Ost., 33(1978), 3–4, s. 120.

jedności Chrystusowego Kościoła, Rzym stawał się przede wszystkim miejscem, z którego sprawowana była centralna władza nad Kościołem. To wszystko, według prawosławia, doprowadziło do stanu, gdzie Rzym utracił swoją rolę jako stolicy chrześcijaństwa³².

Kwestia prymatu Biskupa Rzymu jest rozpatrywana także przez współczesną teologię prawosławną w kategoriach eklezjologicznych. Odrębność Kościołów, a w konsekwencji inne widzenie roli i znaczenia Biskupa Rzymu, wynika z realizacji dwóch różnych koncepcji eklezjologicznych. Jedną z nich – zachodnią – Nikołaj Afanasjew³³ nazywa uniwersalistyczną, drugą zaś – wschodnią – eucharystyczną³⁴. Mówiąc o tym, trzeba mieć nieustannie w pamięci, że obie te koncepcje pochodzą z pierwszych wieków chrześcijaństwa i mają jeden punkt wyjścia. Każda z nich odwołuje się do określenia Kościoła jako „mistycznego Ciała Chrystusa”³⁵.

To wszystko pozwala postawić wniosek, że błędem byłoby twierdzenie, jakoby prawosławie w ogóle nie uznawało prymatu. Inne jest tylko jego rozumienie. Pod pojęciem prymatu prawosławie rozumie większą i bardziej wszechstronną władzę niż tę, którą posiada biskup ograniczony do swojej diecezji³⁶. W tym kontekście warto przytoczyć naukę o prymacie wyłożoną przez Alexandra Schmemanna³⁷, który mówi o trzech rodzajach prymatu: 1) prymat regionalny (wewnątrz kościelnej wspólnoty czy

³² Por. P. Evdokimov, *Czy posługiwanie Piotrowe może mieć jakiś sens w Kościele*, „Concilium”, 1971, nr 1–10, s. 204–207; J. Nastałek, *Prymat papieski w dialogu ekumenicznym*, Świdnica 2008, s. 57; A. Kallis, *Abschied von der Pentarchie? Ein orthodoxer Zwischenruf zur Abschaffung des abendländischen Patriarchats*, KNA-ÖKI, 2006, 17(25 IV), s. 14–15; zob. także: H. Gstrein, *Fels Petri bleibt Stolperstein für die Orthodoxen*, KNA-ÖKI, 2010, nr 39(28 IX), s. 3–5; W. Gamber, *Primus inter Pares*, w: K. Gamber, *Orientierung an der Orthodoxie. Die Tradition der Ostkirche als Richtschnur in der Liturgie und Verkündigung*, Regensburg 1981, s. 115; F. Gahbauer, *Ehrenprimat in der Orthodoxie. Das Dialogtreffen in Belgrad – Eine römisch-katholische Stellungnahme*, Chr. Ost., 62(2007), 1, s. 18.

³³ Nikołaj Afanasjew (1893–1966) – rosyjski teolog i kanonista, duchowny prawosławny; wykładowca w Instytucie św. Sergiusza w Paryżu; stworzył naukę o Kościele, zwaną eklezjologią eucharystyczną, w której akcentując rolę Kościoła lokalnego podkreślał, że Eucharystia jest źródłem ontycznej jedności i pełni Kościoła.

³⁴ Zob. N. Afanasjew, *Dwie idieji wsielienskoj cerkwi*, „Put’”, 45(1934), s. 16–29.

³⁵ Teofiluk, *Prymat biskupa Rzymu z perspektywy Kościoła prawosławnego*.

³⁶ Por. A. Schmemann, *Der Begriff des Primates in der orthodoxen Ekklesiologie*, w: *Der Primat des Petrus in der orthodoxen Kirche*, red. B. Bobrinskoy, O. Clement, J. Meyendorff, Zürich 1961, s. 119.

³⁷ Alexander Schmemann (1921–1983) – prawosławny teolog, profesor teologii liturgicznej; pracował w katedrze historii Kościoła w Instytucie Teologicznym w Paryżu; był dziekanem w Seminarium św. Włodzimierza w Nowym Jorku.

diecezji); 2) prymat patriarchy lub metropolity; 3) prymat uniwersalny Rzymu i Konstantynopola³⁸.

Wykładnia ta pokazuje wyraźnie, że w prawosławiu pojęcie prymatu nie jest ściśle związane wyłącznie z osobą papieża (jak to jest w Kościele katolickim), lecz z postawionymi na czele danej wspólnoty kościelnej. Wynika to z prawosławnej eklezjologii, która postrzega wspólnotę Kościoła w kontekście wspólnoty eucharystycznej. W tej właśnie eklezjologii, której przedstawicielem jest Nikoła Afanasjew, można dostrzec pobrzmiewające echo Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II, gdzie jest mowa, że pierwsze Kościoły lokalne były samodzielnymi wspólnotami, które posiadały wszystko, co było konieczne do życia, czyli Eucharystię, w której jest obecny żywy Chrystus³⁹.

Zgodnie z prawosławną eklezjologią na szczycie Kościoła stoi wspólnota, w której poszczególni ludzie (np. biskupi) spełniają powierzone im zadania i obowiązki. W ten właśnie sposób Wschód rozumie istotę Kościoła. Takie też myślenie sprawia, że nie do zaakceptowania dla niego jest katolicka nauka o prymacie Piotra. Według prawosławia Biskup Rzymu posiada jedynie pierwsze miejsce jeśli chodzi o troskę o Kościół oraz koordynowanie Jego działalności. Co więcej, prawosławna teologia widzi w papieżu jedynie „sumienie Kościoła”, a każdy biskup jest dla swojej wspólnoty lokalnej następcą św. Piotra. Prawosławie uczy zatem, że wszyscy biskupi w swoich diecezjach są dziedzicami Piotrowego prymatu, przez to, że stoją na straży jedności i służą powierzonej im pieczy wspólnocie. Wiara Piotra – jak pisze Anastasios Kallis⁴⁰ w cytowanym już artykule *Petrus der Fels – der Stein des Anstoßes? Das „Petrusamt” in der Sicht der Orthodoxie* (Piotr skała – kamień niezgody? „Urząd Piotra” w perspektywie prawosławia) – znajduje swój wyraz nie w urzędzie papieża, ale na płaszczyźnie wspólnoty, w konsensusie Kościoła, który utworzony został na zasadzie koncyliarności⁴¹.

³⁸ Por. Schmemmann, *Der Begriff des Primates*, s. 119.

³⁹ Por. tamże, s. 121–123; A. Kallis, *Petrus der Fels – der Stein des Anstoßes? Das „Petrusamt” in der Sicht der Orthodoxie*, w: *Das Papstamt – Dienst oder Hindernis für die Ökumene?*, s. 47–50.

⁴⁰ Prof. dr Anastasios Kallis (ur. 1934) – prawosławny teolog, wieloletni wykładowca kilku wydziałów katolickich w Niemczech; zaangażowany w dzieło pojednania katolicko-prawosławnego w Niemczech, inicjator i założyciel komisji ds. Kościoła prawosławnego w Niemczech.

⁴¹ Por. Kallis, *Petrus der Fels*, s. 57; zob. tenże, *Papsttum und Orthodoxie*, s. 35–39; Rauch, Imhof, *Das Dienstamt in der Kirche*, s. 68–69.

W podobnym tonie, choć zdecydowanie ostrzej, wypowiada się Stylianos Harkianakis, grecko-prawosławny arcybiskup Australii, który mówi wprost: „jeśli papież nie zacznie patrzeć na swój urząd i rozumieć go w kontekście sukcesji apostoelskiej, jako jednego z biskupów Kościoła, odizoluje się nie tylko od kolegium biskupiego, ale też od całego Kościoła”⁴².

3. Wnioski na przyszłość

Obraz prymatu Piotra, jaki wyłania się na podstawie przytoczonych wyżej wypowiedzi, pokazuje jasno, że dogmat o nieomyślności papieża – połączony z władzą jurydyczną – jest dla prawosławia nie do przyjęcia⁴³. Twierdzenia zaś i argumenty Kościołów wschodnich są z kolei odrzucane przez stronę katolicką, która widzi w osobie papieża kogoś, kto kieruje Kościołem i wykonuje nad nim władzę jurydyczną. W tym miejscu warto zatem postawić pytanie, czy trwanie przy swoim stanowisku jest niezbędne oraz czy istnieje potrzeba ponownego pochylenia się nad tym dogmatem? W 1977 r. ks. Joseph Ratzinger, ówczesny wykładowca na Uniwersytecie w Ratyźbonie, poruszył tę właśnie kwestię podczas swojego wykładu w Grazu. Wyraził wtedy opinię, że również katolicy rozumieją, iż „prymat XIX i XX w. jako jedyny możliwy i konieczny – jest niemożliwy do przyjęcia przez wszystkich chrześcijan”⁴⁴. Kilka lat później przyszły papież w swojej książce *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie* stwierdził wprost: „Rzym nie może wymagać od prawosławia przyjęcia zachodniej nauki o prymacie”⁴⁵.

⁴² „Wenn der Papst seine Gewalt in der petrinischen Nachfolge und nicht in der gemeinsamen bischöflichen apostolischen Sukzession begründet, isoliert er sich nicht nur von der Gemeinschaft der Bischöfe, sondern auch von der ganzen Kirche”, S. Harkianakis, *Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben? Griechisch-orthodoxe Antwort*, ConcD, 7(1971), H. 4, s. 286.

⁴³ Zob. F.R. Gahbauer, *Die Ostkirchen – Einheit und Vielfalt in der Kirche*, Chr. Ost., 50(1995), 3, s. 130; N. Thon, *Einheit in der Vielfalt – Die Kirche in der Sicht der heutigen Ekklesiologie*, Chr. Ost., 38(1983), 3–4, s. 87.

⁴⁴ „[...] unmöglich ist, die Primatsgestalt des 19. und 20. Jahrhunderts für alle Christen als die einzig mögliche und notwendige anzusehen” – J. Ratzinger, *Prognosen in die Zukunft des Ökumenismus*, „Ökumenisches Forum”, 1(1977), s. 36.

⁴⁵ „Rom darf von den Orthodoxen nicht die westliche Primatslehre verlangen” – J. Ratzinger, *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie*, Donauwörth 2005, s. 209; por. H. Schütte, *Das Petrusamt. Dienst an der Einheit der Kirche. Gabe und Aufgabe aus katholischer Sicht*, KNA-ÖKI, 2002, nr 33(13 VIII), s. 4–5; Kasper, *Das Petrusamt als Dienst der Einheit*, s. 135–136; zob. także: J. Beumer, *Der Primat des Papstes und die Union mit den Kirchen des Ostens im Blickfeld des Ersten Vatikanischen Konzils*, Ost. Stud., 19(1970), s. 171–173.

Podobną opinię wyraził na początku XXI w. austriacki teolog katolicki Paul Wess⁴⁶. W nawiązaniu do Karla Rahnera i Hansa-Joachima Schulza stwierdza: „korekta katolickiej nauki o prymacie nie oznacza rezygnacji z niej, ale jej zrelatywizowanie”⁴⁷.

Rozbieżności w rozumieniu prymatu przez katolików i prawosławnych oraz obecna głębsza świadomość i większe rozumienie ducha ekumenicznego sprawia, że konstruktywny dialog między przedstawicielami podzielonego Kościoła dotyczący wrażliwych kwestii, jaką pozostaje niewątpliwie prymat Piotrowy, wydaje się możliwy. Do takiego dialogu wzywał Jan Ziziulas, prawosławny metropolita Pergamonu. W jednej ze swoich publikacji stwierdził, że oba Kościoły tak bardzo oddaliły się od siebie, ponieważ w drugim tysiącleciu kwestia papieżstwa rozwijała się zawsze w kontekście „polemiki ze Wschodem”⁴⁸. Metropolita zwrócił się także do prawosławnego świata z prośbą, żeby odłożył obawy przed Rzymem i jego dominacją, ponieważ „od Soboru Watykańskiego II [...] Kościół rzymskokatolicki zmienił swoje stanowisko wobec Kościoła prawosławnego”, gdyż katolicy nie chcą podporządkowywać prawosławnych papieskiej dominacji⁴⁹.

Osoby zaangażowane bezpośrednio w pracę komisji mieszanej, jak również śledzące postępy dialogu ekumenicznego, wiedzą, jak trudne są rozmowy dotyczące tego właśnie tematu. Co więcej, w 2000 r., z powodu nieporozumień między Kościołem grecko-prawosławnym a patriarchatem moskiewskim, dialog został zawieszony. Szczęśliwie od roku 2010 obserwujemy ponowny jego rozwój. Optymizmu dodają także spotkania papieża Benedykta XVI z przedstawicielami prawosławia, a także Franciszka z patriarchą moskiewskim dają nadzieję na jego przyspieszenie.

* * *

Na zakończenie przywołajmy raz jeszcze słowa św. Jana Pawła II, który w encyklice *Ut unum sint* stwierdza: „Jestem przekonany, że pono-

⁴⁶ Paul Wess (ur. 1937) – austriacki teolog katolicki, uczeń Karla Rahnera, wykładowca na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Leopolda-Franciszka w Innsbrucku.

⁴⁷ „[...] die katholische Lehre vom Papstamt durch eine teilweise Korrektur zu verbessern bedeutet nicht, sie zu leugnen, aber sie zu relativieren” – P. Wess, *Papstamt jenseits von Hierarchie und Demokratie. Ökumenische Suche nach einem bibelgemäßen Petrusdienst*, Münster – Hamburg – London 2003, s. 31.

⁴⁸ „Orthodoxie darf kein Angst vor Dialog haben”. *Metropolit Zizioulas: Gespräch mit Katholiken besonders wichtig*, Chr. Ost., 65(2010), 5, s. 222.

⁴⁹ Por. tamże.

sze w tej dziedzinie szczególną odpowiedzialność, która polega przede wszystkim na dostrzeganiu ekumenicznych dążeń większości chrześcijańskich wspólnot i na wsłuchiwaniu się w kierowaną do mnie prośbę, abym znalazł taką formę sprawowania prymatu, która nie odrzucając bynajmniej istotnych elementów tej misji, byłaby otwarta na nową sytuację. Przez całe tysiąclecie chrześcijanie byli złączeni «wspólnotą wiary i życia sakramentalnego, a jeśli wyłaniały się nieporozumienia między nimi co do wiary czy karności kościelnej (*disciplina*), miarkowała je Stolica Rzymska za obopólną zgodą».

W ten sposób prymat spełniał swoją funkcję jednoczącą. Zwracając się do Patriarchy ekumenicznego, Jego Świątobliwości Dimitriosa I, powiedziałem, że jestem świadom, iż «z różnorodnych przyczyn i wbrew woli jednych i drugich to, co miało być posługą, mogło niekiedy przybierać dość odmienną postać. Jednak [...] pragnienie bezwzględного posłuszeństwa woli Chrystusa każe mi, jako Biskupowi Rzymu, sprawować ten urząd. [...] Modłę się gorąco do Ducha Świętego, by obdarzył nas swoim światłem i oświecił wszystkich pasterzy i teologów naszych Kościołów, abyśmy wspólnie poszukiwali takich form sprawowania owego urzędu, w których możliwe będzie realizowanie uznawanej przez jednych i drugich posługi miłości» (UUS, n. 95).

STRESZCZENIE

Jednym z głównych punktów spornych między Kościołem katolickim a prawosławiem pozostaje rozumienie urzędu papieża. Autor niniejszego opracowania postawił sobie za cel ukazanie rozumienia prymatu Piotra przez obydwie wspólnoty chrześcijańskie. Mówiąc inaczej, chodzi o próbę odpowiedzi na pytanie: czy obecne pojmowanie urzędu papieża jest pomocą, czy przeszkodą w pełnym zjednoczeniu Kościołów Wschodu i Zachodu? Rozbieżności w rozumieniu prymatu przez katolików i prawosławnych oraz obecna głębsza świadomość i większe rozumienie ducha ekumenicznego sprawia, że konstruktywny dialog między przedstawicielami podzielonego Kościoła dotyczący wrażliwych kwestii, jaką pozostaje niewątpliwie prymat Piotrowy, wydaje się możliwy.

Słowa kluczowe: prymat Piotrowy, prymat jurydyczny, prymat honorowy, nieomylność papieża, prawosławie, katolicyzm, dialog ekumeniczny.

SUMMARY

One of the main matters of dispute between the Catholic and Orthodox Church is the understanding of papal seat. The author of this article set himself an aim to

show the understanding of the Primacy of Peter by both Christian communities. Otherwise, there is an attempt to answer a question: is present understanding of pope's seat an assistance or an obstacle with full unity of Western and Eastern Churches? The discrepancies in understanding primacy by the Catholics and the Orthodox Christians and present deeper awareness and more understanding of ecumenical spirit make the constructive dialogue on sensitive issues as the Primacy of Peter between the representatives of divided Church possible.

Key words: Primacy of Peter, juridical primacy, honour primacy, infallibility of pope, Orthodox Christianity, Catholicism, ecumenical dialogue.

BIBLIOGRAFIA

- Jan Paweł II, *Ansprache an die österreichischen Bischöfe beim Ad-limina-Besuch, Petrus- und Bischofsamt stehen im Dienst der Einheit*, „L'Osservatore Romano”. Wochenausgabe in Deutscher Sprache [OsRomD], 1987, 26(26 VI), s. 9.
- Jan Paweł II, *Homilia na święto katedry św. Piotra (22.02.2000)*, *Współpracujecie z Następcą Piotra*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/jubil_kurii_22022000.html [2.11.2018].
- Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła. Uwagi Kongregacji Nauki Wiary*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19981031_primato-successore-pietro_pl.html [2.11.2018].
- Augustinos, Metropolit von Deutschland, „*Große Kirche Jesu Christi*”. *Das Ökumenische Patriarchat von Konstantinopel*, „Nachrichten Agentur – Ökumenische Information” [KNA-ÖKI], 2003, nr 37(16 IX), s. 11–15.
- Afanasjew N., *Dwie idiei wsielienskoj cerkwi*, „Put’”, 45(1934), s. 16–29.
- Beumer J., *Der Primat des Papstes und die Union mit den Kirchen des Ostens im Blickfeld des Ersten Vatikanischen Konzils*, „Ostkirchliche Studien” [Ost. Stud.], 19(1970), s. 167–184.
- Błagowiernik ili tolkowanije Błazennago Fieofilakta, archijepiskopa Bołgarskogo na Swiatoje Jewangielije*, t. 1, Moskwa 1993.
- Bułgakow S., *Die Orthodoxie. Die Lehre der orthodoxen Kirche*, Trier 1996.
- Bułgakow S., *Swjatyje Pietr i Ioanna*, Paris 1926.
- Casaroli A., *Rumänische Katholiken unerschütterlich treu zum Stuhle Petri* (homilia podczas święceń biskupich bp. John Bukovski, nuncjusza apostolskiego w Rumunii), OsRomD, 1990, 46(16 XI), s. 7.
- Cullman O., *Einheit durch Vielfalt. Grundlegung und Beitrag zur Diskussion über die Möglichkeiten ihrer Verwirklichung*, Tübingen 1986.
- Evdokimov P., *Czy posługiwanie Piotrowe może mieć jakiś sens w Kościele*, „Concilium”, 1971, nr 1–10, s. 203–227.
- Fries H., „*Damit die Welt glaube*”. *Gefährdung – Ermutigung – Erneuerung*, Frankfurt a.M. 1987.

- Gahbauer F.R., *Die Ostkirchen – Einheit und Vielfalt in der Kirche*, „Christliche Osten“ [Chr. Ost.], 50(1995), 3, s. 119–131.
- Gahbauer F.R., *Die Regensburger Ökumenischen Symposien und der nachkonziliare ost-westliche Dialog*, Paderborn 1995.
- Gahbauer F., *Ehrenprimat in der Orthodoxie. Das Dialogtreffen in Belgrad – Eine römisch-katholische Stellungnahme*, Chr. Ost., 62(2007), 1, s. 16–18.
- Gamber W., *Primus inter Pares*, w: K. Gamber, *Orientierung an der Orthodoxie. Die Tradition der Ostkirche als Richtschnur in der Liturgie und Verkündigung*, Regensburg 1981, s. 114–117.
- Gräßer E., *Neutestamentliche Grundlagen des Papsttums?*, w: *Papsttum als ökumenische Frage*, red. Arbeitsgemeinschaft ökumenischer Universitätsinstitute, München – Mainz 1979, s. 33–55.
- Greshake G., *Die Tragweite der Entscheidung des I. Vatikanischen Konzils über den Primat des Papstes*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, red. A. Stirnemann, G. Wilflinger, Innsbruck – Wien 2000, s. 190–215 (*Pro Oriente*, t. 24).
- Gstrein H., *Fels Petri bleibt Stolperstein für die Orthodoxen*, KNA-ÖKI, 2010 nr 39(28 IX), s. 3–5.
- Harkianakis S., *Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben? Griechisch-orthodoxe Antwort*, ConcD, 7(1971), H. 4, s. 284–287.
- Hell S., *Annäherungen zwischen römisch-katholischer Kirche und der Orthodoxie*, Chr. Ost., 63(2008), 2, s. 119–127.
- Hell S., *Das Papstamt aus ökumenischer Sicht. Dienst globaler Einheit?*, w: *Papstamt: Hoffnung, Chance, Ärgernis. Ökumenische Diskussion in einer globaleren Welt*, red. S. Hell, L. Lies, Innsbruck – Wien 2000, s. 191–210.
- Hell S., *Primat – nach wie vor Stolperstein im ökumenischen Dialog? Annäherungen zwischen römisch-katholischer Kirche und der Orthodoxie*, KNA-ÖKI, 2008, nr 12–13(18 III), s. 1–7.
- Hengel M., *Der unterschätzte Petrus*, Tübingen 2007.
- Hryniewicz W., *Prymat papieski w świetle współczesnej teologii prawosławnej*, ZN KUL, 16(1973), nr 1, s. 65–80.
- Jocwig F., *Papst Paul VI. und die Kirche des Ostens*, Chr. Ost., 33(1978), 3–4, s. 111–121.
- Kallis A., *Abschied von der Pentarchie? Ein orthodoxer Zwischenruf zur Abschaffung des abendländischen Patriarchats*, KNA-ÖKI, 2006, nr 17(25 IV), s. 14–15.
- Kallis A., *Papsttum und Orthodoxie. Der Papst und Kircheneinheit aus orthodoxer Sicht*, „Ökumenische Rundschau“, 30(1981), s. 33–46.
- Kallis A., *Petrus der Fels – der Stein des Anstoßes? Das „Petrusamt“ in der Sicht der Orthodoxie*, w: *Das Papstamt – Dienst oder Hindernis für die Ökumene?*, red. V. von Aristi [u. and.], Regensburg 1985 s. 43–64.
- Kasper W., *Das Petrusamt als Dienst der Einheit. Die Lehre des I. und II. Vatikanischen Konzils und die gegenwärtige Diskussion*, w: *Das Papstamt – Dienst oder Hindernis für die Ökumene?*, red. V. von Aristi [u. and.], Regensburg 1985, s. 43–62.

- Keshishian A., *Das Erste Vatikanische Konzil aus der Sicht der altorientalischen Kirchen. Mit besonderer Berücksichtigung des Primates und der Unfehlbarkeit*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, red. A. Stirnemann, G. Wilflinger, Innsbruck – Wien 2000, s. 173–178 (*Pro Oriente*, t. 24).
- Klausnitzer W., *Der Primat des Bischofs von Rom. Entwicklung – Dogma – Ökumenische Zukunft*, Breisgau 2004.
- Knoche H., *Petrusbekenntnis, Felsenwort und Schlüsselamt im ökumenischen Gespräch. Neue exegetische Überlegungen zu Mt 16,13–20*, KNA-ÖKI, 2002, nr 40 (1 X), s. 1–3.
- Kupiec K., *Posłannictwo Piotrowe w świetle dialogu ekumenicznego za pontyfikatu Pawła VI*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 15(1997), s. 147–164.
- Landau P., *Kirchenverfassungen*, w: *Theologische Realenzyklopädie*, red. H.R. Balz [et al.], t. 18, Berlin – New York 1989, s. 127.
- Lumma L.O., *Die Unfehlbarkeit des Papstes. Eine Interpretation des Petrusdienstes auf der Grundlage des Fundamentaltheologen*, Chr. Ost., 65(2010), 3–4, s. 157–161.
- Müller B., *Petrusamt und Ökumene. Primat als Dienst an der Einheit Nichtkatholiken nahe bringen*, KNA-ÖKI, 2007, nr 17(24 IV), s. 8–13.
- Nastalek J., *Prymat papieski w dialogu ekumenicznym*, Świdnica 2008.
- Nikolaou T., *Die Katholizität der Kirche. Eine Demonstration der Kircheneinheit aus orthodoxer Sicht*, KNA-ÖKI, 2006, nr 29(19 VI), s. 1–11.
- O’Collins G., Farrugia E., *Zwięzły słownik teologiczny*, Kraków 1993.
- Oeldemann J., *Katholisch, aber nicht Römisch: Die Rolle der Kirchen östlicher Riten innerhalb der Katholischen Kirche und ihre Bedeutung für die Ökumene*, Ost. Stud., 57(2008), s. 70–90.
- „Orthodoxie darf kein Angst vor Dialog haben”. *Metropolit Zizioulas: Gespräch mit Katholiken besonders wichtig*, Chr. Ost., 65(2010), 5, s. 222.
- Radlbeck-Ossmann R., *Vom Papstamt zum Petrusdienst. Zur Neufassung eines ursprungstreuen und zukunftsfähigen Dienstes an der Einheit der Kirche*, Paderborn 2005.
- Ratzinger J., *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, t. 1, Freiburg – Basel – Wien 2010.
- Ratzinger J., *Prognosen in die Zukunft des Ökumenismus*, „Ökumenisches Forum”, 1(1977), s. 34–52.
- Ratzinger J., *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie*, Donauwörth 2005.
- Rauch A., Imhof P., *Das Dienstamt in der Kirche. Primat – Patriarchat – Papstamt*, St. Ottilien 1991.
- Rusecki M., *Wiarygodność chrześcijaństwa*, t. 1: *Z teorii teologii fundamentalnej*, Lublin 1994.
- Samuel V.C., *Das Erste Vatikanische Konzil aus der Sicht der altorientalischen Kirchen*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, red. A. Stirnemann, G. Wilflinger, Innsbruck – Wien 2000, s. 165–172 (*Pro Oriente*, t. 24).

- Schatz K., *Allgemeine Konzilien – Brennpunkte der Kirchengeschichte*, Paderborn 2008.
- Schatz K., *Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*, Würzburg 1990.
- Schatz K., *Ultramontanismus, Bellum iustum und Kriegsdienstverweigerung*, t. 20, Stuttgart 1994.
- Scheele P.W., *Zu den Spannungen zwischen Lehraussagen über den Primat und tatsächlicher Primatsausübung in der römisch-katholischen Kirche*, w: *Von Päpsten und Patriarchen*, red. A. Stirnemann, G. Wilflinger, Innsbruck – Wien 2000 (*Pro Oriente*, t. 24), s. 265–281.
- Schmemmann A., *Der Begriff des Primates in der orthodoxen Ekklesiologie*, w: *Der Primat des Petrus in der orthodoxen Kirche*, red. B. Bobrinskoy, O. Clement, J. Meyendorff, Zürich 1961, s. 119–151.
- Schnackenburg R., *Die Stellung des Petrus zu anderen Aposteln*, w: *Konziliarität und Kollegialität*, Innsbruck – Wien – München 1975 (*Pro Oriente*, t. 1), s. 115–126.
- Schulz H.-J., *Die Entwicklung der kirchlichen Regionalstrukturen im Spiegel der ältesten Bischofsweiheordnungen*, w: *Das Dienstamt der Einheit in der Kirche. Primat – Patriarchat – Papsttum*, red. A. Rauch, P. Imhof, St. Ottilien 1991, s. 99–110.
- Schütte H., *Das Petrusamt. Dienst an der Einheit der Kirche. Gabe und Aufgabe aus katholischer Sicht*, KNA-ÖKI, 2002, nr 33(13 VIII), s. 1–7.
- Suttner E.Ch., *Eins sein in Vielfalt – ein Grundgesetz der Ekklesiologie*, Chr. Ost., 60(2005), 2, s. 87–92.
- Teofiluk J., *Prymat biskupa Rzymu z perspektywy Kościoła prawosławnego*, <https://docplayer.pl/12541408-Ks-jerzy-tofiluk-prymat-biskupa-rzymu-z-perspektywy-kosciola-prawoslawnego.html> [3.11.2018].
- Thon N., *Einheit in der Vielfalt – Die Kirche in der Sicht der heutigen Ekklesiologie*, Chr. Ost., 38(1983), 3–4, s. 84–92.
- Wess P., *Papstamt jenseits von Hierarchie und Demokratie. Ökumenische Suche nach einem bibelgemäßen Petrusdienst*, Münster – Hamburg – London 2003.